

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 23

1942

UPPSALA 1942

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1942

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

42700

Vem var Urban Hiärnes Fidelline?

I Urban Hiärnes dagboksfragment från år 1665¹ möter oss namnen på två ungdomssvärmerier, Fidelline och Stratonice. Man läser i nämnda dagbok under datum 1 maj: »Interea propter Fidellinam ibi eram(?), sed miser amator eam ibidem non inveni. Cum Columbo vesperi. Postquam vino animosior factus essem, praeterivi fenestram Fidellinae bis et rubore perfusus amasiae per fenestram spectanti non occulte amorem prodidi.» Och vidare 2 maj: »Mane hora 5 cum Delio apud Phyllide[m] et Fidellinam, sed iam surrexerant; speravimus enim eas in lecto iacere. Dabatur occasio osculandi manum Fidellinae.» (Den 1 maj: »Emellertid var jag där för Fidellines skull, men jag olycklige älskare fann henne icke darsammastädes. På aftonen var jag tillsammans med Columbus. Sedan jag blivit litet dristigare av vinet, gick jag förbi Fidellines fönster två gånger och rodnande av blygsel förådde jag min kärlek öppet för min käresta, som titade ut genom fönstret.» Den 2 maj: »På morgonen klockan 5 var jag tillsammans med Delius hos Phyllis och Fidelline, men de hade redan stigit upp; vi hoppades nämligen, att de skulle vara till sängs. Jag fick tillfälle att kyssa Fidellines hand.»)

Denna Hiärnes tidigaste oss bekanta förälskelse möter oss också i en dikt till hennes ära »Mådan Fidelline kränker»², vilken han enligt en anteckning i dagboken av år 1665 den 10 september föredragit för sin nästkommande förälskelse, Stratonice, och hennes sällskap, vilken förra enligt Hiärnes anteckning »avidissime audiebat».

Redan den 4 maj, fortfarande enligt dagboken, hade emellertid en fågel på en resa sjungit för honom »wachta digh, wachta digh» och varslat om den kommande kärleken till Stratonice. Den 14 maj kommer det så med bokföringsmässig korrekthet: »Amor inter Stratonicen et Celadonem initium sumpsit» (Kärleken mellan Stratonice och Celadon tog sin början). Celadon kallar sig Hiärne som bekant själv också i romanen Stratonice, där han framlägger denna sin förälskelse i litterär form. Stratonice har Schück identifierat med Margaretha Bielke.³ Men vem var Fidelline?

Under arbetet med dechiffreringen av Urban Hiärnes dagböcker från ålderdomen, närmare bestämt de från 1712—1720, vilka under signum D 7—10 finnas bevarade i Uppsala universitetsbibliotek, har jag funnit en notis, som ger oss nyckeln till pseudonymen Fidelline. I dagboken för år 1712 noterar Hiärne på årets sista dag bl. a.: ». . . Ad consulem Upsaliensem Lohrman properavi, cuius uxor, olim mea Fidellina, cancro pectoris laboravit (. . . Till borgmästare Lohrman från Uppsala, vars hustru, fordom min Fidelline, led av bröstkräfta). Senare på dagen: ». . . deinde ad consulem Lohrman, ubi chirurgi Wialf(?)⁴ et Schützer⁵, consilium de ubere coniugis Lohrmanni . . .» (. . . sedan till borgmästare Lohrman, där kirurgerna Wialf(?) och Schützer voro, rådplägning om behandlingen av det sjuka bröstet på fru Lohrman . . .). Senare möter oss namnet Lohrman den 2 januari 1713, då Hiärne noterar, att borgmästaren förbereder sin avresa till Uppsala.

I den Lohrmanska Uppsalaslakten⁶ måste vi gissa på borgmästaren Thomas Lohrman d. y. Han var född 1644, blev justitieborgmästare 1676 och avled 1722. Vad tiden angår passar alltså sammanhanget gott, och »consul» betecknade den tiden, efter vad prof. Nordström meddelat mig, just borgmästare. Den Lohrmanska släkttavlan synes mig förresten ej lämna någon annan möjlighet. Den

¹ Utgivet av Henrik Schück i *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar*, Uppsala 1896, s. 97 ff.

² Om denna Hiärnes dikt, som tydligen varit rätt känd, se Castrén, *Några dikter från stormaktstiden i Sv. Litt. sällsk. i Fintl., Förhandl. och upps.* 20, 1907, s. 378 ff.

³ *A. a.*, s. 114.

⁴ Någon läkare med detta namn är mig ej bekant. Måhända skulle namnet kunna läsas Wolf, i vilket fall det skulle kunna åsyfta den bekante läkaren Christopher Wolff (Sacklén, *Sveriges Läkarehistoria*, Nyköping 1822, 1, s. 854 f.) Hiärnes piktur är här, som alltid i diarierna från äldre dagar, till ytterlighet svårtolkad.

⁵ Salomon Schützer, född 1676, till slut praeses och överdirektör i Kirurgiska Societeten. Jfr Sacklén, *a. a.* 1, s. 831 f.

⁶ Herdin i *Personhistorisk Tidskrift* 1926, s. 70 ff.

nämnda Thomas Lohrman d. y. var genom sin syster Vendela svåger med Olof Rudbeck d. ä. och hans broder var den berömde läkaren Gustaf Lohrman (adlad Lohreman), archiater och præses i Collegium Medicum¹ samt god vän med Hiärne. Alla omständigheter peka ju, som synes, rakt på den Hiärneska umgängeskretsen.

Thomas Lohrman var först gift med en Margaretha Agrivillia, död 1702 eller 1703 samt därefter, vilket leder oss till frågans lösning, med Margaretha Scheffer, dotter till den berömde Johannes Schefferus.² Hon dog 1716, alltså inom fyra år efter konsultationen den ovan nämnda nyårsaftonen.³

Urban Hiärnes ungdomsälskade Fidelline var alltså Schefferus' dotter Margaretha, och hon var vid tiden för Urban Hiärnes ömma låga 13 år gammal, ett år äldre än Stratonice.

Ake Åkerström.

Ett litet fragment av en medeltida nidvisa.

I Arboga stads tänkebok 1, utgiven av Erik Noreen och Torsten Wennström, träffas början av en nidvisa från 1466 eller 1467, två rader, som kanske kunna hava intresse, då de mig veterligt utgöra det tidigaste belägget på en svensk nidvisa, riktad till enskild person. Sammanhanget är följande.

6 dec. 1466 blev bl. a. Eskil Unnason rådman i Arboga (s. 252). 28 jan. 1467 uppmanade »war stoll brodhîr eskil» borgaren i Strängnäs Marten Botwidsson att yttra sig om ett påstående, att Eskil skulle till Marten ha betalat 14 öre i saköre för ett får, som Eskil skulle oärligt ha tillägnat sig på »huwuskær», och Marten gick ed på att han aldrig uppburit något av Eskil för en sådan oärlighet och att han i sin tid »aldrik viste ellîr hørde» någon sådan oärlighet om Eskil (s. 256).⁴

16 mars 1467 vittnade Olaf Brand och Olaf Mikelsson Finne edligen vid rådstuvurätten, att Jon Slæth satt inne hos Pedhir i Oppeby »oc qwadh ena viso om eskil oc qwadh saa

*for een radman af arboga i aar
til huwuskær ath sticela faar»* (s. 260).⁵

20 april 1467 intygade Magnus Ålænninge, att Eskil förde två får från Arboga till »huwuskær» och Magnus ett får, vidare att Magnus märkte alla tre fåren med sin fars märke och slutligen förde dem alla från skäret och slaktade dem (s. 262).

11 maj 1467 blev Jon Slæth saker till 80 mark för nidvisan, som han sjöng om Eskil, men slapp undan med 6 mark (s. 263).

Det hade onekligen varit önskvärt, att något mer än de stackars två begynnelse-raderna hade bevarats av den fatala visan.

Gottfrid Kallstenius †.

Beppo-porträtt.

Såväl C. Eichhorn i den levnadsteckning, varmed han försåg sin upplaga 1867 av Gustaf Lorenz Sommelius' Samlade Dikter, som Cecilia Bååth-Holmberg i sin Sommelius-studie i Frihetens Sångarätt, 1889, ha betygat, att det inte existerar något porträtt av Gustaf Lorenz Sommelius (Beppo). Eichhorn säger: »Ingen bild har åt eftervärlden bevarat minnet av skaldens utseende.» Och fru Bååth-Holmberg skriver: »Av Gustaf Sommelius finns ingen bild — Endast genom den muntliga berättelsen vet man, hur denne märklige man såg

¹ Se t. ex. Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, 5, Sthlm 1930, s. 69.

² Om denna märklige man se t. ex. hans levnadsbeskrivning *Joannis Schefferi Argentoratensis vita* (utg. av H. Schück i Program, Uppsala universitet, 1915).

³ Om hennes två tidigare äktenskap se *Personhistorisk Tidskrift* 1926, s. 73.

⁴ Platsen »hw(w)uskær» kan inte gärna beteckna den bekanta fyrplatsen i Östersjön *Huvudskär* utan betecknar väl någon holme i Mälaren, som använts till färbete.

⁵ Här kursiverat och delat på versrader.